

**ULUSLARARASI HUKUK KURAMI AÇISINDAN
GLOBAL İDARE HUKUKU
-BİR GİRİZGÂH-***

Gökhan Güneysu**

Özet

Klasik anlaşılma şeklinde Uluslararası Hukuk bir koordinasyon hukuku olarak algılanmaktadır. Başat aktörlerin ulus devletler ve bir nebze de uluslararası örgütler olduğu bir uluslararası siyaset modalitesine dayanan bu yapıda hukuk, o hukuka tabi olması da gereken aktörler tarafından yaratılmaktadır. Bu sistemin, güncel gelişmelere çözüm bulabilmesi, var olan somut ilişkilerin karşılığında oluşan meşru eylemlerin hukuk sistemine entegrasyonunun sağlanması ise mümkün görünmemektedir. İşte bu yetersizlik karşısında uluslararası hukukun rızaya dayalı sığ anlayışının ötesine geçilmesi gerektiği kanaati güçlenmiş, sınır-aşan insan ve insan grupları etkileşimleri de dâhil olmak üzere “küresel yönetişimin” ortaya çıkmasından bahsedilmesi sık rastlanan bir olay haline gelmiştir. Sosyal ve aynı zamanda sınır-aşan bir vakıa olan yönetişimin belli bazı ilkelere bağlanması gerekliliği ileri sürülmektedir. Bu ilkelerin tespitinde, normal olarak idare hukukuna ait olan ilkelere istisna edilmesi doktrinde ciddi bir destek görmüş ve ortaya “global idare hukuku” çıkmıştır. Bu çalışmada bu mesele kuramsal olarak ele alınacak ve uluslararası hukuk kuramının eski kabullenimlerinden farkları tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Hukuk, Global İdare Hukuku, Küresel Yönetişim, Uluslararası Hukuk Kuramı

* Bu çalışma, 24.10.2015 tarihinde gerçekleştirilen “Hukukun Geleceğine Genç Bakış Sempozyumu”nda tebliğ olarak sunulmuş ve gelen eleştirilen doğrultusunda makale haline getirilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

GLOBAL ADMINISTRATIVE LAW FROM AN INTERNATIONAL LEGAL THEORY OUTLOOK: AN INTRODUCTION

Abstract

As classically conceived, international law is a law of coordination. It is a legal system where the dominant legal entities i.e. states and to a lesser extent, international organizations operate within the confines of legal rules, which they created. I am of the opinion that this system is deficient in terms of tackling the actual problems of international community and in terms of integrating into the legal plane, those emerging legal or semi-legal rules emanating from the legitimate actions of state and non-state actors. This deficiency has augmented the opinion that, one should go beyond the established teachings of international law to make sense of the current developments. In order to bring order to the chaotic and amorphous state of “the global” today, one idea is to bring to the fore those administrative principles, stemming from administrative law.

Keywords: International Law, Global Administrative Law, Global Governance, Theory of International Law

GİRİŞ

Uluslararası Hukuk kuramında iradeci anlayış 19. YY.’da kendisini kabul ettirmiş ve günümüze kadar bu hukuk dalının temelini oluşturur hale gelmiştir. Ancak, bu basit şema ile tüm uluslararası ilişki türlerini ve bu ilişkilerin yarattığı süreçleri, kurumları ve normatif etkiyi haiz kurallaşmaları anlamak ve anlamlandırmak mümkün değildir. Bu çalışmada tam da bu duruma işaret eden, bu küresel/sınır-aşan ilişkileri açıklamaya çalışan ve sonuç olarak bunları bazı hukuki ilkelere kavuşturmayı amaçlayan Global İdare Hukuku ele alınacaktır.

ULUSLARARASI HUKUKUN İRADECİ PARADİGMASI

Uluslararası Hukuk, artık kabul edilmiş olan anlamında bir koordinasyon hukuku olarak tanımlanmaktadır. Bu eskimiş ve fakat yerleşmiş anlayışta uluslararası hukuk birbirine eşit durumda olan aktörler arasında koordinasyonu sağlayan, yani yatay bir düzenleme yoluna giden bir hukuk dalıdır. Bu düzenin başat aktörleri devletler ve belli bir seviyede de Uluslararası Örgütler'dir. Uluslararası hukuk bu aktörlerin rızalarına bağlı yaratılmaktadır. Yani, hukuk ile bağlı olması gereken aktörler, neyin hukuk olacağına karar vermektedir. Bu geleneksel anlayışa göre kemikleşmiş hukuk kaynaklarında uluslararası hukuk sujelerinin iradeleri ortaya çıkmakta ve yalnızca bu sujelerce onaylanmış kurallar hukuk haline gelmektedir. Yapılageliş hukukundan örnek vermek gerekirse, devletlerin ve/veya uluslararası örgütlerin davranışlarına yansıyan bir hukukilik görüşü (opinio juris) böyle bir kuralın yaratılmasına neden olmaktadır. Hatta UAD'ın kararlarında artık opinio juris'in bile aranmasına detaylıca girişilmemekte ve benzeri durumlarda tekrar eden davranışın varlığı yeterli görülmektedir¹. Demek oluyor ki devletlerin sadece *eyledikleri* ile dahi hukuk yaratma kapasiteleri mevcuttur, ikna edici seviyedeki devlet uygulamasını hukuk kabul etmek gerekir.

Yine, ortaya çıkmış olduğundan bahsedilmesi mümkün yapılageliş kuralları ile bağlı olmama bile devlet iradesine bağlanmıştır. Eğer bir devlet, oluşmakta olan bir yapılageliş hukuku kuralını kendi menfaatlerine ters görmekteyse ve bu kurala karşıt pozisyonunu yeterince somut bir şekilde ifadelendirebilmiş ise, böylesi bir durumda ısrarlı itirazcı (persistent objector) statüsünden yararlanabilecek ve uygulanan hukuka dâhil olmuş yeni bir kurallaşmadan kaçınabilecektir². Görüleceği üzere devletler neyin hukuk olacağı neyin ise kendisi için bağlayıcı olmayacağını tek belirleyicisi haline gelmektedir. Devlet iradesi en temel

¹ Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, Cilt 1, II. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ağustos 2013, s. 67; Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, Gözden Geçirilmiş 13. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, Haziran 2014, s. 107.

² Aksar, s. 71-74; Pazarıcı, s. 108.

konumdadır ve uluslararası hukuk yalnızca bu aşırı pozitivist bakış açısıyla ele alınmakta ve incelenmektedir.

Bu anlayışın uluslararası veya sınır-aşan ilişkiler ağını açıklayabilmesi bize mümkün görünmemektedir. Karmaşık “küresel yönetim” süreçlerinin yaratmış olduğu dinamik ortamı, amorf ve gayri resmi ve fakat etkili ilişkileri ve bunlara ilişkin sorunları, böylesi aşırı basitleştirilmiş bir anlayışın çözebilmesi olası değildir³. Hâlbuki bir bilimsel teorinin deskriptif ve preskriptif özellikleri vardır. UAD Statüsü 38. Maddede somut ifadesini bulan uluslararası hukukun iradeci anlayışının ne günümüzü betimleme gücü tamdır, ne de geleceğe dair davranış kalıplarını tespit etmede başarılı olması gerçekçi bir beklentidir⁴. Günümüzde, bağlayıcılık kazanma durumunda olan çok sayıda kurallaşma yahut etkileri sınırları delip direkt olarak gerçek kişileri etkileyen bazı kararlar (örneğin, İsviçre Hukuku’na göre kurulmuş bir özel hukuk tüzel kişisi olan World Anti-Doping Agency (WADA) Kararları) bahsettiğimiz sert, iradeci hukuk kaynakları şablonuna uyarlık göstermemektedir. Bu uymama haline rağmen yeni kural ve kararların aktör tavırlarını etkilemesi gayet söz konusudur. Gerçek hayatta etkisi olan uluslararası karar ve kurallar dolaysız olarak gerçek kişiler ve kişi topluluklarınca kabul edilmektedir. Hatta bu kararlar sayesinde belli sporcuların yarışmalara katılması engellendiği gibi bu kişiler hakkında olumsuz imaj yaratılması da kaçınılmaz sonuçlardandır. Demek oluyor ki WADA ve benzeri örgütlenmelerin kararları hukuki etkiyi haizdir. Hem cezalandırıcı etkisi hem de gelecek ihlalleri engelleyici bir öğretici yanı da mevcuttur. Netice itibarıyla klasik uluslararası hukuk öğretisinde olmayan aktörler günümüzde hukuki olanı belirlemekle kalmamakta, onun da ötesinde meşruiyet yaratıcı etkiye de sahip olmaktadır. Dikkat edilirse burada

³ Küresel sivil toplum ve uluslararası hukuka ilişkin olarak bkz. Kemal Başlar, *Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar: Vestfalya-Sonrası Süreçte Küresel Sivil Toplum*, Nobel Yayın, 2005, s. 64-84.

⁴ Söz konusu 38. Maddeyi başka bir açıdan ele alan yakın tarihli bir çalışma için bkz. Halil Rahman Başaran, “Publicists and International Law”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 131-132, Temmuz-Ağustos, 2015, s. 7-30.

yalnızca hukukun teknik bir icrasının ötesine geçmiş değer-yaratıcı bir süreç de söz konusudur.

Değer yaratıcı sürece bir başka örnek ise Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluşu sırasında sivil toplum kuruluşlarının sağlamış olduğu yardım ve katkılardır⁵. Tıpkı ortodoks uluslararası hukuk düzeni gibi, uluslararası ilişkilerin sözde Realist Kuramı da devletleri dikkate alınacak tek aktör olarak betimler⁶. Bu yaklaşım diğerlerinin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarını da küçümser, onları etkisiz ve değersiz addeder⁷. Hâlbuki Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasında ve sonrasında bu kuruluşların ciddi etkileri olmuştur. Klasik öğretiye göre muhtemelen uluslararası kişilikleri bile kabul edilmeyecek olan bu gruplar evrensel bir ceza mahkemesinin kurulması gibi önemli bir paradigma-kırıcı gelişmenin tam kalbinde kendilerine yer bulmuşlar ve hatta bu değişime kendi renklerini de yansıtmışlardır⁸. Bugün de Mahkeme ile gruplar arasında ilişki devam etmekte, Mahkeme'nin en önemli gözlemci ve eleştiricisi yine bu gruplar olmaktadır.

Ingo Venzke'nin de ifade ettiği üzere uluslararası hukukun esas aşıl topuğu, hemen yukarıda aktarılan örnekte de görüldüğü üzere, bu hukuk

⁵ Benjamin N. Schiff, *Building the International Criminal Court*, Cambridge University Press, 2008. s. 144-164. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasını uluslararası sistem açısından önemi ve anlamı için ayrıca bkz. Cenap Çakmak, Ahmet Öztürk, "Türk Dış Politikası ve Uluslararası Hukuk: Türkiye-Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) İlişkileri Örneği", (içinde) Cenap Çakmak, Nejat Doğan, Ahmet Öztürk (Eds.), *Uluslararası İlişkilerde Güncel Konular ve Türkiye*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Haziran 2012, s. 211-214

⁶ Realist Uluslararası İlişkiler Kuramı hakkında kapsamlı bilgi için bkz. Atilla Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", (içinde) Atilla Eralp, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 1996, s. 68-85. Ayrıca bkz. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2010, s. 9-10.

⁷ Schiff, s. 145.

⁸ Çakmak, bu süreci "(d)evlet-merkezli düzenden yavaş ama düzenli bir kopuş" olarak tasvir etmekte ve "birey-merkezli" sistemin kurulmasına geçişin işareti olarak değerlendirmektedir, Cenap Çakmak, "Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Darfur Krizi'ne Müdahil Olması ve ABD'nin Süpergüç Olarak Limitleri", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 3, No. 10, 2007, s. 44.

dalının kendisini tasvir ettiği *aşırı etatik* hukuk algılamasıdır⁹. Bu algı ilk olarak kaynaklar, ikinci olarak da hukukun yorumlanması meselelerinde kendisini göstermektedir. Biz bu çalışmada yalnızca kaynaklardan bahsetmeyi planlıyoruz. Yalnızca devleti ve devlet iradesini merkeze alan, çok formel ve yalnızca kısıtlı sayıda kaynağı hukuk kaynağı olarak gören anlayış bugün ciddi bir paradigmatik baskı altındadır ve ciddi eleştirilerin muhatabıdır¹⁰.

KÜRESEL YÖNETİŞİM

Kaynaklara ilişkin yerleşik uluslararası hukuk doktrini, hukukun bir anlık bir egemen eylemi ile ortaya çıktığını savlamaktadır. Buna göre; o ana kadar sosyal gerçeklikte herhangi bir yeri olmayan bir kural bir anda kara delikten geçerek hukuk dünyasına kazandırılmaktadır¹¹. Hâlbuki şu an küresel çapta bir arı kovanını andıran faaliyetler ağı mevcuttur. Sınır-aşan, çoğu zaman da devletlerin resmi ilişkilerinden çok daha hızlı oluşan, anlaşan insan ve insan grupları arasındaki bağlar, uluslararası hukuk ve siyasetin de konusu olan ilişkileri şekillendirmektedir.

Her gün yeni değerler, yeni normatif amaçlar şekillenmektedir. Meslek kuruluşları, insani yardım dernekleri, öğrenciler her gün bu mekanizmaya Duverger'in kullandığı anlamda bir "girdi" sağlamak, yani uluslararası kamusal siyasete şekillendirici etki sağlayabilmektedir¹². Bu karışık ama etkisi de aşikâr süreçlere *Küresel Yönetişim* adı verilmektedir. Dolayısıyla bu küresel-sınır-aşan-uluslararası gerçekliğe ilişkin kuralların bir verili anda, Big Bang'i anımsatırcasına ortaya çıkması, yani *zuhur* etmesi fazlasıyla basitleştirici bir model olarak ortaya çıkmıştır. Küresel Yönetişim üzerine çalışmalarda klasik uluslararası hukuk öğretisinin sahip olduğu hukuk yaratma (i.e. kaynaklar) anlayışından farklılaşan bir hukuk oluşum düzeni tasvir edilmektedir.

⁹Ingo Venzke, "Semantic Authority Legal Change and the Dynamics of International Law", *NoFo: An Interdisciplinary Journal of Law and Justice*, Volume 12, 2015, s. 1.

¹⁰Ingo Venzke, "Contemporary Theories and International Law-Making", *Amsterdam Law School Legal Studies Research Paper*, No. 2013-59, s. 23.

¹¹Venzke, *Contemporary Theories*, s. 23; Venzke, *Semantic Authority*, s. 1.

¹²Venzke, *Contemporary Theories*, s. 24.

Buna göre, düzenleme ağları ve yine özel aktörlerin eylem ve kararları da hukukun yaratılmasına katkı sağlamaktadır¹³. Sistem içinde mevcut olan, çeşitli tip ve özellikteki aktörler her gün iletişimsel pratikler (communicative practices)¹⁴ yoluyla kuralların oluşumuna katkı sağlamaktadır¹⁵. Küresel Yönetişim terimi zaten bu resmi olmayan, hiyerarşik yapılarda var olmayan kişi ve kişi gruplarının küresel sorunlara çare aramaları sürecini karşılamaktadır. Dikkat edilirse burada yönetim, idare, hükûmet terimleri yoktur, çünkü ortada global bir yönetim veya hükûmet mevcut değildir. Yönetişim işteş bir sürece yani karşılıklı veya çok yönlü katkılarla şekillenen bir yönetsel sürece işaret etmektedir. Bu süreç, Adil Najam'ın da ifade ettiği üzere, aslında var olmayan bir global hükûmet yerine geçmekte¹⁶, ideal olarak onun yükleneceği sorun-çözme sürecine katkı sağlamaktadır.

James N. Rosenau ise birbirine bağımlı ilişkilerin, üstün bir siyasi otorite olmamasına rağmen düzenlenmesi olarak tanımlamaktadır. Rosenau'ya göre, Birleşmiş Milletler ve ulus devletler küresel yönetişimde rol oynayan önemli aktörlerdir. Ancak sırf bu ve benzeri aktörlere konsantre edilmiş bir bakış açısı eksik kalmaya mahkûmdur. Dünya siyasetinin daha iyi anlaşılması küresel yönetişim bağlamında incelenmesi gereken *süreç* ve *yapılar* hakkında da farkındalık geliştirilmesine bağlıdır. Artık bu, daha gayri resmî, daha devlet-dışı aktörler de küresel resmin oluşturulmasında rol oynamaktadırlar. Küresel siyaset artık sadece ulus-devletler ve uluslararası örgütlerden

¹³ Venzke, *Contemporary Theories*, s. 4.

¹⁴ İletişimsel pratikler terimiyle, siyaset ve hukuk gündemini etkilemeye, değiştirmeye yönelik eylemleri kast ediyoruz. Bu eylemler yoluyla çeşitli kişi ve kişi grupları kendi istedikleri yönde bir hassasiyet ve normatif gündem yaratmaları söz konusudur. Kamuoyunun uluslararası siyaset ve dolayısıyla uluslararası hukuk üzerindeki olası etkileri için bkz.: Michael Zürn, "The Politicization of World Politics and its Effects: Eight Propositions", *European Political Science Review*, Volume 6, Issue 1, Şubat 2014, s. 47-71.

¹⁵ Venzke, *Contemporary Theories*, s. 23.

¹⁶ Saba Riazati, A Closer Look: Professor seeks stronger U.N, *The Daily Bruin*, 21 October, 2006, <http://dailybruin.com/2006/10/17/a-closer-look-professor-seeks/>, (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2015).

oluşmamaktadır¹⁷. Küresel olarak kolektif olarak iktidarın veya en azından yetkilerin kullanılması yaygınlaşmakta ve insan grupları bir araya gelerek kendileri hakkında kararlar alabilmektedir¹⁸. Hatta belli bazı yetkilerin siyasetin münhasır alanından koparılması ve giderek ekonomik ve sosyal alanlara nakledilmesi gerçekleşmektedir. Böylelikle bazen ulus-devletlerin sunabileceğinden çok daha başarılı şekilde bilgi sunulması ve doğru kararların alınmasının önü açılmaktadır¹⁹.

Benzeri süreçlere işaret eden Michael Zürn'e göre de dünya politikasını yalnızca teknokratların dünyası üzerinden okumak eksik bir yaklaşımdır. Toplumsal aktör bu politika süreçlerine katılımını arttırmaktadır ve yeni bir karar alma sürecinden bahsetmek gerekmektedir²⁰. Yazara göre kamuoyu uluslararası siyaset ve hukuka dair meseleleri siyasetleştirmektedir, i.e. kamusal tartışmanın içine bu dalları da dâhil etmektedir. Netice itibariyle küresel siyaset münhasıran diplomatların veya teknokratların dünyasına ait bir olgu olarak kalmamaktadır. Hükümet kurumlarının yanı sıra bu konularda toplumsal aktörlerin de etkisi ortaya çıkmaktadır²¹. Bu süreç sonucunda daha önce siyasi olarak betimlenemeyen konular, kamusal tartışmanın da etkisiyle siyasallaşmaktadır. İlaveten, özellikle ulusal hukuk ve siyaset düzenlerinde geleneksel olarak siyasal tartışmanın konusu dışında bırakılan yüksek politika konuları (ama sadece onlar değil) artık o korunaklı alandan çıkmakta ve kamusal bir alana itilmektedir²². Bu yüksek politika konuları *kararlar* veya kararları uygulayan yahut bağlayıcı şekilde uygulayan *kurumlardır*²³. Bu siyasallaşma sürecinde uluslararası kurumların tartışmayı yürüten kamusal aktörler tarafından çok güvenilir bulunduğu dikkati çeken Zürn, tüm bu güvene rağmen bu

¹⁷ James N. Rosenau, "Governance in the Twenty-first Century", *Global Governance*, Volume 1, No. 1, 1995, s. 13.

¹⁸ Rosenau, s. 18.

¹⁹ Rosenau, s. 18.

²⁰ Zürn, s. 47.

²¹ Zürn, s. 48.

²² Zürn, s. 50.

²³ Zürn, s. 51.

kurumların aynı aktörlerce eleştirildiğini de hatırlatmaktadır. Bu eleştiriler arasında en önemlileri şeffaf olmayan süreçler ve dışlayıcılıktır. Demek oluyor ki bu küresel meseleleri siyasallaştıran ve böylelikle bu meseleler hakkında ciddi farkındalık yaratan devlet-dışı bireyler ve birey grupları, kendilerine bir anlamda müttefik gördükleri uluslararası örgütlerin de hukuki veya idari anlamda eksikliklerine işaret etmekten geri kalmamaktadır²⁴. İşte bu eksiklikler Global İdare Hukuku tartışmalarının da başlangıç noktasını teşkil etmektedir.

GLOBAL İDARE HUKUKU

Uluslararası Hukuk'un değerlendirilmesinde yeni metodlar benimsenmiştir. Bu değişimde Uluslararası İlişkiler kuramı ve diğer sosyal bilimlerden kazanılan kavram ve metodların ciddi bir rol oynadığı gözlenmektedir²⁵. Küresel yönetimi açıklamaya çalışan yaklaşımlardan bir tanesi olan Global İdare Hukuku çalışmaları da bu kavramsal zenginleşmeden etkilenmiş bir kuramsal çabadır²⁶. Bu yaklaşımın ana fikirlerinden belki de en önemlisi küresel yönetişimin "idare" kavramı içinde ve idare hukuku ilkeleri ışığında değerlendirilmesi gerekliliğidir²⁷. Bu yaklaşıma göre, küresel yönetişimin, uluslararası siyaset yapım ve belirleme süreçlerinin klasik hukuk tanımlamalarının çizmiş olduğu parametreler ile anlaşılamayacağıdır. Ortaya çıkan karmaşık yapının ise belli bir düzenlemeye, anlaşılmaya ihtiyaç duyduğu aşikârdır. Böylesi bir çoğulculuk, rasyonel ve hukuken de sağlam bir sorumluluk paylaşımına ihtiyaç duymaktadır²⁸. Özellikle *hesap verilebilirlik* konusunda küresel yönetişim ciddi bir eksiklik yaşamaktadır²⁹. Bu süreç içinde yer alan kişi

²⁴ Zürn, s. 53.

²⁵ M. Ruffert/S. Steinecke, *The Global Administrative Law of Science*, Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht, Springer Verlag, Berlin-Heidelberg, 2011, s. 17.

²⁶ Armin von Bogdandy, Matthias Goldmann, Ingo Venzke. "From Public International to International Public Law: Translating World Public Opinion into International Public Authority", Yayınlanmamış Metin, s. 20. <www.academia.edu> (Erişim Tarihi: 10.09.2015).

²⁷ Bogdandy, et. al, s. 20.

²⁸ M. Ruffert/S. Steinecke, s. 15.

²⁹ Venzke, *Contemporary Theories*, s. 24.

ve yapıların hem sürecin içinde yer almaları esnasında hem de bu katılım sonucunda almış oldukları kararlar bağlamında iyi, hesap verilebilir, gerekçeli kararlar ile fonksiyon ifa eden aktörler olması bu yaklaşım açısından çok önemlidir. Bu nedenlerle, idare hukuku ilkelerinin öncülüğünde küresel yönetimi oluşturan faaliyetlerin düzenlenmesi akla yatkın bir tutum olarak kabul edilmelidir³⁰. Burada altı çizilen, yerel idare hukuklarından ilhamla tespit edilen ilkelerdir. Yani, burada vurgu yerel idare hukukunadır³¹.

Bu hukuk dalına/dallarına içkin ilkelerin önemli bir yenilik doğurma potansiyelini haiz olduğu, bu yaklaşımı benimseyenler tarafından savlanmaktadır³². Bu savın beklentisi elbette hesap verilebilirlik, kararların gerekçelendirilmesi gibi konularda hukukun üstünlüğünün ve öngörülebilirliğin sağlanmasıdır. Bu beklentinin kaynağı elbette idare hukukunun ulusal sistemlerde gördüğü iktidarın sınırlandırılması işlevidir³³. Harlow'un da hatırlattığı üzere, Avrupa İdare hukuklarında ortak bir özellik mevcuttur. O da bu dalların hepsinin "kamusal iktidarın kontrol edilmesi" işlevini öncelikli meseleleri olarak tanımlamalarıdır. Bu anlayışların hepsinde ortak olan, idare hukuku kurallarının idari mekanizmaya hukukun üstünlüğünü okuması ve öğretmesidir³⁴. Anglo-Sakson dünyasında ise idare hukuku daha ziyade "denet-denge" sistemi içinde evrilmiştir. Burada, örneğin sistemin içinden görev ifa ederek etkide bulunan Fransız yargıcından farklı olarak, idarenin dışında olan kurumların etkisi mevcuttur³⁵. Her halde, idare hukuk sistemlerinde ortak yanlar da bulmak mümkündür. Bu konuda en önemli kapsamlı benzerlik idare hukuklarındaki "usûle yapılan vurgu"dur. Maddi kısmın da önemli görüldüğü Fransız yargı sisteminde örneğin usûle ilişkin gerekçelerle kurulmuş kararların çoğunluğu oluşturduğu ifade

³⁰ Bogdandy, et. al, s. 21.

³¹ Bogdandy, et. al, s. 21.

³² Bogdandy, et. al, s. 21.

³³ Carol Harlow, "Global Administrative Law: The Quest for Principles and Values", *European Journal of International Law*, Volume 17, No. 1, 2006, s. 191.

³⁴ Harlow, s. 191.

³⁵ Harlow, s. 192.

edilmektedir³⁶. Bu usûle ilişkin ilkeler arasında elbette yetki önemli bir yer tutmaktadır. Aynı şekilde, usûl kurallarına uygun olarak karar alınması ve bu kararların da yeterince gerekçelendirilmiş olması da önemli prensipler arasındadır.

Global İdare Hukuku, ulusal idare sistemlerinin ilkelerini yalnızca devletler-arası özellikleri aşıkâr olan, bu nedenle klasik idari makamlara daha fazla benzemesini beklediğimiz, uluslararası örgütler için kullanmayı düşünmemektedir. Bu yaklaşım, söz konusu ilkeleri ilaveten hibrid özellikteki yapılarda kullanma amacına sahiptir ve bu *modus operandi* ile küresel yönetişimin anlamlandırılması³⁷ ve hatta bunun da ötesinde küresel yönetişim süreçlerinin daha etkin ve verimli olması beklenmektedir. Kısaca ifade edilirse, Global İdare Hukuku, küresel idari yapıların hesap verilebilirliğini arttıran veya etkileyen *mekanizmalar, ilkeler ve uygulamalardır*³⁸.

Global İdare Hukuku'nun ortaya çıkışındaki en önemli sebep, hükümetleri aşan ve küreselleşen karşılıklı bağımlılık (interdependence) ve bunun sonuçlarıyla ilgilenmeye çalışan; bunların ortaya çıkardığı problemleri çözmeyi hedefleyen bir düzenleme (regulation) ve idare alanının varlık kazanmış olmasıdır³⁹. Bu ulusal iktidar ve hükümetleri aşan alanın ortaya çıkması ise küreselleşen sorunlara ulusal düzlemde çözüm bulunamaması; bu mahiyetteki problemlerin küresel veya en azından bölgesel çaba ile çözülebilmesinden dolayıdır. Bu problemlerli alanlar arasında güvenlik, çevresel değerlerin korunması, fikri mülkiyet, işçi standartları ve sınır-aşan nüfus hareketleri sayılmaktadır⁴⁰. Bu tip sınır-aşan problemlerin çözümünü amaçlayan yapı ve kurumların bazıları klasik anlamda hükümetler-arası kuruluşlardır. Bu alışıldık örgüt veya

³⁶ Harlow, s. 192.

³⁷ Bogdandy, et. al, s. 21-22.

³⁸ Venzke, *Contemporary Theories*, s. 24.

³⁹ Münci Çakmak, "Global İdare Hukuku Tartışmaları", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XVI, Sa. 3, 2012, s. 127; Benedict Kingsbury, Nico Krisch, Richard B. Stewart. "The Emergence of Global Administrative Law", *Law and Contemporary Problems*, Volume 68, Summer/Autumn 2005, s. 16.

⁴⁰ Kingsbury, et. al., s. 16.

birimlere ilaveten hükûmet ve uluslararası örgütlerin ortaklaşa kurdukları yeni birimler yahut kişi veya kişi gruplarının da katıldığı hibrid yapılar da artarak aktif hale gelmektedirler. Artık devlet yapıları tekel konumundaki uluslararası aktörler değildir. Giderek artan oranda özel grupların, sivil toplum örgütlerinin de karar alma mekanizmalarına katkı sağladıkları gözlenmektedir⁴¹.

Hükûmetler Arası Uluslararası Örgüt *Par Excellence*: Güvenlik Konseyi

Hükûmetler-arası örgütlerin en bilinen örneğini hiç şüphesiz Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi sunmaktadır⁴². Temel görevi uluslararası barış ve güvenliği korumak ve sağlamak olan Konsey⁴³, barış ve güvenliğin tehdit edilip edilmediğine karar verme ve neticesinde her türlü tedbiri alma yetkisine sahip bir organdır⁴⁴. Konsey devletler veya gerçek kişiler hakkında bağlayıcı kararlar alabilmektedir ve BM Şartı'nın 25. Maddesi gereği bu kararlarına BM Üyeleri uymakla yükümlüdür⁴⁵. Gerekli gördüğü durumlarda, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla bir devlete karşı ambargo uygulanmasına veya söz konusu devlete karşı meşru güç kullanımına karar vermeye yetkili olan Konsey'in düzenleyici etkisi olan kararlar vermesi de mümkün olabilmektedir⁴⁶. Kendisine açıkça verilmemiş bu *sonucu itibariyle* yasa yapıcı faaliyetlerin de etkilemesi ile Güvenlik Konseyi güvenlik alanında başat uluslararası aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber, veto kurumunun varlığı nedeniyle Konsey yetkilerinin kapsamına uygun bir etkinlik sergileyememiştir. Onbeş üyeden oluşan Konsey'in beş daimi üyesi, kendilerine politik olarak faydalı gördükleri durumlarda veto haklarından yararlanmaktan imtina etmemiştir. Konsey'in sıklıkla eleştirildiği bir

⁴¹ Münci Çakmak, s. 125.

⁴² Kingsbury, et. al., s. 21.

⁴³ Pazarıcı, s. 193, Ayşe Nur Tütüncü, "Güvenlik Konseyi Kararlarının İç Hukukta İcrası", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 13, Eylül 2013, s. 17.

⁴⁴ Aksar, s. 227.

⁴⁵ Tütüncü, s. 17.

⁴⁶ Paul C. Szasz, "The Security Council Starts Legislating", *American Journal of International Law*, Volume 96, No. 4, October 2002, s. 901-905.

başka konu da coğrafi ve kültürel olarak daimi üyelerin Dünya ülkelerini temsil edememesidir. Bu konuda da demokratik bir boşluk olduğu aşikârdır. Konsey bu gibi nedenlerle “demokrasi içerisindeki diktatörlük” olarak da görülmektedir⁴⁷.

Basel Komitesi

Güvenlik Konseyi’ne, devlet temsilcilerinden kurulmuş olması nedeniyle benzeyen bir diğer yapı ise Basel Komitesi’dir. Resmi niteliği haiz kurumlardan (Merkez Bankaları) katılan kişilerin oluşturduğu bu komite, Güvenlik Konseyi’nden farklı olarak, direkt olarak bağlayıcı olan kararlar vermemektedir. Hukuken incelendiğinde bağlayıcı olmayan bu kararlar, standart belirleyici etkiye sahiptir ve fazlasıyla etkili de olmaktadır.

Hukuken bağlayıcı olmayan kararlarına uyulmasının sebebi Basel Komitesi’nde toplanmış olan tecrübe ve mesleki uzmanlığa duyulan güven ve saygıdır. Bu inanç şeklen bağlayıcı olmayan karar veya daha doğru ifadeyle tavsiyelerin bağlayıcı özelliği varmışçasına benimsenmesine neden olabilmektedir. Tamamen legalistik bir bakış açısı ise bu ağırlığın ıskalanmasına neden olabilecektir. Böylesi şekli bir yaklaşım Komite’nin gerçeklikte sahip olduğu saygınlığı, meşruluğu ve ağırlığı gözden kaçırmaya mahkûmdur.

Görüldüğü üzere küresel veya bölgesel çapta mahiyet itibariyle birbirini andırır kurumlar arasında bile ciddi farklılıklar gözlenebilmektedir. Basel Komitesi ve Güvenlik Konseyi devlet kökenli veya *en azından* devlet yapılarıyla sıkı sıkıya ilişkili kurumlar olmalarına rağmen, ciddi farklılıklara sahip kurumlardır. Elbette, katkı sağlayan aktör tipolojisinin değişmesi daha da karışık, hibrid küresel aktörlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Internet Corporation for Assigned Names and Numbers

Bu hibrid küresel aktörlerin hayatımıza etkisi olanlarının en başında gelenleri arasında Internet Corporation for Assigned Names and Numbers

⁴⁷ Aksar, s. 228.

(ICANN) kesinlikle sayılmalıdır. ICANN ilk başta yalnızca özel sektörden temsilcilerden kurulmuş bir yapıdır. Sonrasında devlet temsilcileri de bünyeye dâhil edilmiştir⁴⁸. Bazen, tamamen özel aktörlerden oluşan yapıların, küresel bazda *düzenleyici işlemler* gerçekleştirdiği gözlenmektedir. Buna verilecek en iyi örneklerden birisini de ISO yani International Standardization Organization oluşturmaktadır⁴⁹. ISO'nun binlerce standart belirlediği ifade edilmektedir. Bu tespit edilen standartlar dünyanın her yerinde uluslararası ticaret ve sanayiye etkileyen özelliktedir⁵⁰.

World Anti-Doping Agency

Dünya Anti-Doping Ajansı (WADA) 10 Kasım 1999 tarihinde Lozan'da kurulmuş bir özel hukuk tüzel kişisidir⁵¹. WADA, kurucu tüzüğü ve İsviçre Medeni Kanunu hükümlerine tabi olarak tüzel kişiliği haiz olan ve bunlara uygun olarak fonksiyon ifa edebilecek olan bir tüzel kişiliktir. Uluslararası Olimpiyat Komitesi, hükümetler-arası örgütlerin, hükümetlerin ve diğer kamusal kurum ve kuruluşların da desteğini alarak WADA'nın kurulmasına öncülük etmiştir⁵². WADA, özel hukuk tüzel kişilerin çoğunda alışlagelmiş şekilde mevcut olan, ulusal hukuk hükümlerince de bu tip hükmi şahsiyetler için mutad olarak şart koşulan alt birimlere sahiptir: İdare Heyeti, Genel Kurul ve ayrıca bir denetleme makamı (Auditing Body)⁵³. Dolayısıyla WADA şekli olarak tam anlamıyla bir özel hukuk tüzel kişisi profili ortaya koymaktadır.

WADA doping ile mücadelede önemli bazı görevleri üstlenmiştir. Bu görevler arasında müsabaka-dışı veya içi gerçekleştirilen doping testlerini icra etmek, dopingsiz spor yapımı için gerekli etik ilkeleri desteklemek, sporcu sağlığının korumak sayılabilir. Aynı şekilde WADA,

⁴⁸ Kingsbury, et. al., s. 22.

⁴⁹ Kingsbury, et. al., s. 22.

⁵⁰ Kingsbury, et. al., s. 22.

⁵¹ Lorenzo Cassini, Giulia Mannucci, "Hybrid Public-Private Bodies within Global Private Regimes: The World Anti-Doping Agency (WADA)", içinde *Global Administrative Law: The Casebook*, s. 197.

⁵² Cassini, Mannucci, s. 197.

⁵³ Cassini, Mannucci, s. 198.

ilan edilmemiş müsabaka-dışı doping testlerinin organize edilmesinde, icrasında yerel birimlerle işbirliği içinde çalışmaktadır. WADA'nın bir diğer önemli katkısı küresel bazda standartları belirleyen bir yapı olmasıdır⁵⁴. Bunlar içinde dikkat çekici olanlarından bir tanesi de WADA'nın, yaptığı çalışmalar neticesinde; bilimsel, teknik ve örnekleme standart ve usûllerini geliştirmesi, uyumlaştırması ve tektipleştirmesi gelmektedir. Görüldüğü üzere WADA burada usûl belirleyici bir konumda fonksiyon görmektedir. Benzeri bir diğer WADA katkısı da sporculara verilecek olan cezaların, uygulanacak olan disiplinler usûl ve yaptırımların tanıtımındır⁵⁵. WADA'nın sayılan aktivitelerinin en önemli meyvelerinden bir tanesi de Dünya Anti-Doping Kanunu'nun (World Anti-Doping Code) hazırlanmasına sunmuş olduğu katkıdır. İlk versiyonunu, çok sayıda ülke ve uluslararası örgütten temsilcilerin Mart 2003'te kabul ettiği ve 2004 yılında yürürlüğe giren Kanun'un sporda yapılan dopinge karşı mücadelede bir temel olması istenmiştir. Kanun, sportif ve diğer idari makamlar için anti-doping politikalarının, kurallarının ve düzenlemelerinin birbirleriyle uyumlu hale getirilmesinde temel çerçeveyi oluşturan bir metindir⁵⁶. Kanun hukuken bağlayıcı özelliği haiz bir andlaşma değildir. Ancak devletler tarafından bağlayıcı standartları içerir bir metin olarak değerlendirilmiştir⁵⁷.

Böylelikle WADA, farklı farklı ülkelerde yaşayan gerçek şahıslar hakkında uygulanabilir olan ve sıklıkla da uygulanan cezai kararların belirleyicisi olmaktadır. Küresel etkileri olan WADA, özel ve kamusal aktörlerin ortak bir amaç için bir araya gelmesinin çok iyi bir örneğidir⁵⁸.

Görüleceği üzere, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gibi hükümetler-arası yapılar kadar ve hatta onlardan çok daha fazla bir şekilde hibrid özellikteki yapılar veya tamamen özel şahıslar tarafından kurulmuş yapılar hayatımıza direkt etki edebilir hale gelmiştir. WADA'nın

⁵⁴ Cassini, Mannucci, s. 199.

⁵⁵ Cassini, Mannucci, s. 199.

⁵⁶ Cassini, Mannucci, s. 199.

⁵⁷ Cassini, Mannucci, s. 200.

⁵⁸ Cassini, Mannucci, s. 202.

faaliyetleri bu bağlamda özellikle aydınlatıcı ve ikna edici bir tecrübe olarak ortaya çıkmaktadır. WADA'nın gerçek kişilerin spor aktivitelerinden uzun süreli ve hatta ömür boyu men edilmelerine kadar gidebilen kararlara olan etkisi ile Güvenlik Konseyi'nin gerçek kişilere yönelik “akıllı yaptırımları” arasında genel anlamda bir benzerlik olduğundan bahsetmek akla yakın gelmektedir⁵⁹.

SONUÇ

Küresel çapta etkili olan kuralların yaratılmasına devletlerin yanında katkı sağlayan aktör çeşitliliğine ilişkin örnekler rahatlıkla arttırılabilir. Görüldüğü üzere gerçek kişilerin, şirketlerin, devlet temsilcileri kadar, belki de daha fazla, hayatımıza etki ettiği bir dönem yaşanmaktadır⁶⁰. Klasik sorumluluk hukukunun etkisiz veya yetersiz kalacağı bu küreselleşen ilişkiler ağında Global İdare Hukuku *öngörülebilir, belli prosedürlere göre işleyen*, karar alma süreçlerinin *gereçeklere dayandığı* bir küresel yönetim uzayı yaratılmasını amaçlayan bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır⁶¹. Bu yaklaşım daha ziyade sürece, yani kararları gerekli kılan sosyal ihtiyaçlara atıf yapan bir yaklaşımdır. Aynı şekilde, Vestfalya kökenli devlet-merkezli yapıların yetersizliğinden hareket eden Global İdare Hukuku ulus-aşan sorunların çözüme kavuşturulmaları sürecinde küresel çapta hissedilen hukukun

⁵⁹ Konu hakkında kapsamlı bilgi için bkz. Yıldırım Sak, “Birleşmiş Milletler Anti Terör Yaptırımlarının Temel Hak ve Özgürlüklere Aykırılığı ve Bireylerin Korunması: Uluslararası Hukuk ve Avrupa Birliği Hukuku”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Yıl 29, Sayı 1-2, 2009, s. 165-209.

⁶⁰ Yüksek politika ve özellikle de kuvvet kullanımı uluslararası hukuk ve siyasetin en spektaküler çalışma alanlarındandır. Bu nedenle bu konulardaki ihlaller çok dikkat çekicidir. Hâlbuki *devletlerarası* yapıların belki de *raison d'état* ile en güzel şekilde bezemiş olanı durumundaki Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi taşımakta olduğu kamusal otoriteye rağmen kendisinden beklenen etkinliktedir demek bize pek mümkün görünmemektedir. Hatta Konsey kadar şaşalı olmayan, çok sayıda teknik özellikli (devletlerle ilgili veya ilgisiz) yapıların hayatımıza dolaysız etkisi çok çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir.

⁶¹ Münci Çakmak, s. 126.

üstünlüğü ihtiyacının da eşzamanlı sonucu ve çözümdür⁶². Klasik Uluslararası Hukuk Ekolü'nün aktör iradesine dayalı basit hukuk ve siyaset algısından çok farklı bir dünya kabullenimi bu yaklaşımın temelidir. O karışık ilişkilerin hüküm sürdüğü ve bağlayıcı kurallar oluşturduğu Dünya ise günümüzde yadsınamaz bir gerçeklik haline dönüşmüştür. Demek oluyor ki yerleşmiş uluslararası hukuk paradigması sahadaki gerçeklik karşısında yetersizdir ve bu yetersizlik esas gerilime neden olan husustur. Klasik iradeci Uluslararası Hukuk anlayışı burada değişmesi gereken yapı olarak ortaya çıkar görüntüdedir. Bunun nedeni ise küresel yönetişimin, uluslararası hukukun alışlagelmiş kabullenimlerini parçalamakta ve hatta ulusal/uluslararası ayrımını dahi anlamsızlaştırmasıdır⁶³.

Global İdare Hukuku'nun istenilen, beklenen sonuçları sağlayıp sağlamayacağı şu an için kesin olarak belirlenemez. Bir hukuk düzeninin başarılı olması için her şeyden önce sabit ve istikrarlı ilkelere sahip olması gerekir⁶⁴. Global İdare Hukuku için bunların üzerinde oyaşmaya ulaşılmış bir varlığından söz edebilmek şu an için pek mümkün görünmemektedir. Bununla beraber, kaotik ve amorf küresel varlık ve süreçlerin yadsınamaz gerçekliği ışığında bu küresel yığılımın idare hukuku ilkeleri sayesinde öngörülebilirliğe kavuşturulmasında tüm insanlığın menfaati bulunmaktadır.

⁶² Ming-Sung Kao, "The Concept of "Law" in Global Administrative Law: A Reply to Benedict Kingsbury", *European Journal of International Law*, Volume 20, No. 4, 2009, s. 997.

⁶³ Başlar, s. S. 73.

⁶⁴ Harlow, s. 195.

KAYNAKÇA

- Aksar, Yusuf.** *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, Cilt 1, II. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ağustos 2013.
- Başaran, Halil Rahman.** “Publicists and International Law”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 131-132, Temmuz-Ağustos, 2015.
- Başlar, Kemal.** *Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar: Vestfalya-Sonrası Süreçte Küresel Sivil Toplum*, Nobel Yayın,, Ankara, 2005.
- Cassini, Lorenzo.** Giulia Mannucci, “Hybrid Public-Private Bodies within Global Private Regimes: The World Anti-Doping Agency (WADA)”, içinde *Global Administrative Law: The Casebook*.
- Çakmak, Cenap.** Nejat Doğan, Ahmet Öztürk (Eds.). *Uluslararası İlişkilerde Güncel Konular ve Türkiye*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Haziran 2012.
- Çakmak, Cenap.** “Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Darfur Krizi’ne Müdahil Olması ve ABD’nin Süpergüç Olarak Limitleri”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 3, No. 10, 2007.
- Çakmak, Münci.** “Global İdare Hukuku Tartışmaları”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XVI, Sa. 3, 2012.
- Eralp, Atilla.** *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 1996.
- Harlow, Carol.** “Global Administrative Law: The Quest for Principles and Values”, *European Journal of International Law*, Volume 17, No. 1, 2006.
- Kao, Ming-Sung.** “The Concept of “Law” in Global Administrative Law: A Reply to Benedict Kingsbury”, *European Journal of International Law*, Volume 20, No. 4, 2009.

- Kingsbury**, Benedict, Nico Krisch, Richard B. Stewart. “The Emergence of Global Administrative Law”, *Law and Contemporary Problems*, Volume 68, Summer/Autumn 2005.
- Pazarcı**, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*, Gözden Geçirilmiş 13. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, Haziran 2014.
- Riazati**, Saba. “A Closer Look: Professor seeks stronger U.N”, *The Daily Bruin*, 21 October, 2006.
- Rosenau**, James N. “Governance in the Twenty-first Century”, *Global Governance*, Volume 1, No. 1, 1995.
- Ruffert**, M., S. Steinecke. *The Global Administrative Law of Science*, Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht, Springer Verlag, Berlin-Heidelberg, 2011.
- Sak**, Yıldray. “Birleşmiş Milletler Anti Terör Yaptırımlarının Temel Hak ve Özgürlüklere Aykırılığı ve Bireylerin Korunması: Uluslararası Hukuk ve Avrupa Birliği Hukuku”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Yıl 29, Sayı 1-2, 2009.
- Schiff**, Benjamin N. *Building the International Criminal Court*, Cambridge University Press, 2008.
- Sönmezoğlu**, Faruk. *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2010.
- Szasz**, Paul C. “The Security Council Starts Legislating”, *American Journal of International Law*, Volume 96, No. 4, October 2002.
- Tütüncü**, Ayşe Nur. “Güvenlik Konseyi Kararlarının İç Hukukta İcrası”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 13, Eylül 2013.
- Venzke**, Ingo. “Contemporary Theories and International Law-Making”, *Amsterdam Law School Legal Studies Research Paper*, No. 2013-59.

- Venzke, Ingo.** “Semantic Authority Legal Change and the Dynamics of International Law”, *NoFo: An Interdisciplinary Journal of Law and Justice*, Volume 12, 2015.
- von Bogdandy,** Armin. Matthias Goldmann, Ingo Venzke. “From Public International to International Public Law: Translating World Public Opinion into International Public Authority”, Yayınlanmamış Metin, www.academia.edu.
- Zürn, Michael.** “The Politicization of World Politics and its Effects: Eight Propositions”, *European Political Science Review*, Volume 6, Issue 1, February 2014.